

s így e tanulmányait is stílusának cicomátlansága, csaknem puritán egyszerűsége jellemzi, de azért ez egyszerűségben van művészet, mert erő van benne. Mondatai oly határozottan, biztosan, oly súllyal hangzanak, mint megannyi kalapácsütés. Akár érveket sorakoztat egymás után, akár ellenfele érveit cáfolja, mindig kiérezni mondataiból az erő bátorságát és tudatosságát s az olvasó az érvek és bizonyítékok útvesztőjében is bizalommal követi sohasem tétovázó kalauzát.

Angyal stílusának e határozottsága nem fölvetett modor: következőképpen ez annak, hogy teljességgel ura a tárgynak, amelyről szól, s ítéletében is a biztosság ereje van meg. Akár Shakespeare szonettjeiről ír, akár Teleki öngyilkosságáról — mind a két dolgot aránylag rövid —, Angyal e pár lapra terjedő tömör tanulmányokban is éreztetni tudja, hogy tárgya egész anyagát áttekintette s az olvasó számára tudásának csak leglényegét hozza el: az eredményt. E két tanulmánynál is több becsvágygal, hatalmasabb anyaggyűjtéssel és lelkesedéssel készült másik két tanulmánya: Deák és a katonai kérdés, meg a Széchenyi történeti eszméiről szóló. Az előbbiben kimutatja, hogy Deák úgy értelmezte az 1867-iki törvényt, mint a halála után következő kormányok s a törvény „nyirbálását és aláadását fejlesztés címén a nemzet becsületével össze nem férő, káros eljárásnak tartotta“. Ha e dolgot tárgya természeténél s a viszonyok változásánál fogva első megjelenése óta vesztett is időszerűségéből, arra nézve, aki akár Deák alkotásáról, akár hazánk újabb történetének egy fejezetéről szabatosan megrajzolt képet akar nyerni, igen tanulságos Angyal tárgyilagos és meggyőző okfejtése. Érveit Deák nyilatkozataiból és beszédeiből meríti s így következtetéseit egy biztos alapon induló szillogizmus erejével hatnak. E tanulmánnyal csak a Széchenyiről szóló vetekszik értékére nézve. Ez markolja a legnagyobb anyagot s mondhatnók: a legérdekesebbet. Széchenyi szellemét egy-egy napilapunk ma is állandoan idézi s úgy tetszik, e szellem mint erőforrás közelebb áll hozzánk más nagy emberünkénél. Angyal Széchenyi

gondolkodásának egyik legérdekesebb termelését vizsgálja: történeti eszméit. Tudvalevő, hogy ezek megbecsülésében igen különböző volt írónk felfogása. Széchenyi tisztelői közt „némelyek történeti felfogását a nagy szellem gyöngyöden érintendő hibái közé sorolják“, mások még életében épp ez oldalról sebeztek őt legérzékenyebben. Angyal kimutatja, mily hatások alatt s minő rendszerré fejlődtek Széchenyi eszméi az általános történetről, aztán ez eszméknek s a hazai viszonyokról való felfogásának kapcsolatáról szól, végül az egykorú és későbbi tudományos mozgalmak (Herder, Comte, Spencer, Darwin) szempontjából vizsgálja őket. E tanulmány sok új adattal világítja meg Széchenyi műveltségét s nem szakemberre nézve is érdekes olvasmány. Mindvégig lelkesen, elevenen van megírva s a szerző hatalmas anyagkészletéről éppúgy tanuskodik, mint eredeti, gyakran mély gondolatairól. A kis kötet általában egyik értékeesebb könyve a *Kultúra és Tudománynak*, s az olvasó, ki a jelenben kelletlenül jár, örömet fogózhat e könyv tudós szerzőjének karjába, hogy vele a multba vezettesse magát.

Hartmann János.

Prohászka Ottokár: Elbeszélések és utirajzok. (A Szent-István-Társulat kiadása.) E munka bizonyára örömet és talán nagy meglepetést is szerez a magyar olvasóközönségnek. Prohászka Ottokár nevét ugyanis a köztudat számára szónoki művészete avatta jelentőssé, amellyel egészen új, irodalmilag is igen értékes irányt indított meg a katolikus szónoklatban. A nagyközönség előtt azonban kevéssé volt ismeretes mint szépíró, aminőül pályája kezdetén tűnt fel. E kezdetet szinte egészen elfeledtette a szónoknak benne egyre kizárólagosabban és jelentősebben kialakuló egyénisége. A fentjelzett címmel most megjelent kötetnek éppen az ad különös érdekességet, hogy Prohászka Ottokár első szépírói munkásságát gyűjti össze.

Egy kialakult írói pálya távolságából annak első alkotására történő visszapillantás önkéntelenül is a vizsgálódás ama szempontjainak engedi át az elsőséget, amely azt

keresi, hogy hol kezdődnek az íróban egyénisége első vonásai, mi van benne már most a későbbi író képéből, melyek azok az alkotó erők, amelyek továbbfejlődtek benne avagy kimaradtak egyéniségéből. Kétségtelen, hogy Prohászka Ottokár ifjabbkori írásainak e szempontoktól függetlenül is megvan a vonzó értékük: elbeszéléseiben az élet egyes mozzanatait költői és bölcselkedői erővel mélyen átható reflexiók sokoldalú gazdagsága, leírásaiban pedig a benyomások frissen szemléltető ereje és nyelvének festői pompája. De ezen értékek megállapításához a teljesség igénye odakívánja a már érintett vonatkozások megvizsgálását is.

Prohászka Ottokárnak már ezek az alkotásai is a jövődől szónokot jelzik, még pedig azon formák szerint, amelyek benne később egészen különálló stílussá és módszerre fejlődtek ki. Feltűnő prózájában az erős líraiság; a benyomásokkal szemben való eleven érzékenység; a képzetele döntő uralma, mely erősen metaforikus színezi az előadást s a gondolatot nem közvetlenül láttatja, hanem esztétikai elemek alá fátyolozza és így engedő érvényesülni; a felvett behatások szónoki feldolgozása és kifejezése, a modern világ problémáinak részvevő megérintése; mindezek fölött pedig a stílus újszerűsége. Mikor Prohászka ezeket a dolgait írta, a magyar prózai stílus még a nagy örökségek nyomdokain járt. De az ő stílusa már nem minden részében az előző hagyományok neveltje. A merész asszociációs kapcsolatok, a megszemélyesítésnek a szóképeket önállósító nagy szerepe, általában a stílusnak a tárgytól elváló, különhatású érvényre juttatása, mik stílusára jellemzők: a magyar stílus nagy átalakulásának idejét jelzik. S ha arra gondolunk, hogy a későbbi Prohászka Ottokár milyen kiváló stílusművész, akkor — ezeket az első munkálatait szem előtt tartva — joggal mondhatjuk, hogy őt nemcsak egyénisége, hanem írásművészeté is nevelte szónokká. Neki tehát nemcsak a szónoki irodalomban, hanem a magyar stílus történetében is fontos helye van.

Brisits Frigyes.

Szinjástörténet. „A magyar színészet története“: ezt a címet adta Pataky József, a Nemzeti Színház tagja, egy tavaly megjelent munkájának, mely a magyar színházi viszonyok történetét a legrégibb időktől 1887-ig öleli fel, vagyis a Nemzeti Színház fennállásának ötvenedik évéig. Könyve első része a kezdet küzdelmeit ismerteti, a második a Nemzeti Színház történetével, a harmadik a vidéki színházakkal foglalkozik.

Ily nagy anyagot csak vázlatosan ölelhet föl 223 oldal, s eredetiségre sem nagyon törekedhet. Az első rész fejezetei Bayer József alapvető nagy művére, a Nemzeti Játékszín Történetére támaszkodnak; másodikból veszi az utolsó rész anyagát is. Legeredetibb része a közbülső. De nem is az eredetiség itt a főkérdés. Ő kézikönyvet akart írni s munkája e tekintetben csakugyan hiányt pótol.

Könyvével kapcsolatban önként fölvetődik a színház-történetek problémája. A mult században a színházak történetét a kultúrtörténet egy fejezeteként fogták fel; főképp filológusok foglalkoztak vele s az anyaggyűjtést szerencsésen be is fejezték, annyira, hogy ma már e tekintetben csak részletek pótlására lehet szükség. Az irodalomtörténet is lényegileg ugyanezen módon foglalkozott a játékszín multjával, legföljebb bizonyos száraz kimutatások (napi kiadások és bevételek mérlege stb.) mellőzésével tért el a színház-történet említett válfajától.

E filológiai természetű munkálatok kielégítő képet csak a játékszín gyermekekről nyújthatnak, későbbi fejlődésének bemutatására azonban elégtelenek. A *szinjástás*, a színház e legsajátabb princípiuma, bár többnyire párhuzamosan fejlődik a korszerű irodalmi irányokkal, mindenesetre önálló életet is él, s megvan fejlődésének a maga külön, szerves folyamata. Nem elég tehát a színházak külső történetének adatait föltárni és elrendezni. Ez alapvető munkálat végeztével tovább kell mennünk. Színház-történetek mellett és után most már a *szinjástörténet* is múlhatatlan szükség. Utalt erre már Rakodczay Pál is, ki *szinjástörténet*ünk anyagát sok találó észrevétellel gazdagította.

Szinjástásunk csak az ötvenes